

Zajęcia terenowe w Zagórzcu – dzielnicy Sosnowca

Beata August¹

*Człowiek jest tylko trzcina,
najwęższą w przyrodzie,
ale trzcina myślącą*
Blaise Pascal

Gwałtowna industrializacja i stymulowany przez nią rozwój przestrzenny, stały się poważnym zagrożeniem dla wartości przyrodniczych i krajobrazowych wielu miast. Znaczne przekształcenia środowiska przyrodniczego Sosnowca objęły nawet strukturę podłoża, w niektórych miejscach gleba została przykryta warstwami kamienia węglowego, odpadów pofabrycznych i pyłów hutniczych.

Dotychczasowa działalność gospodarcza człowieka skierowana przede wszystkim na wydobycie i przetwarzanie surowców mineralnych doprowadziła na terenie naszego miasta do znacznych przekształceń oraz wyniszczenia terenów leśnych. Pierwotna szata roślinna tego obszaru została prawie całkowicie zniszczona już w końcu XIX w, a naturalne lasy liściaste, które pokrywały większą część obszaru zostały zupełnie zmienione. Ponadto wraz ze zmianami środowiska roślinnego znacznieubożał świat zwierzęcy.

Mimo tak wielu niekorzystnych, spowodowanych przez przemysł zmian na terenie Sosnowca zachowało się jeszcze sporo połąci o dużym zróżnicowaniu fauny i flory.

Miasto posiada wiele obszarów niezwykle cennych pod względem krajobrazowym i przyrodniczym. Obecnie poprzez odejście od dominacji przemysłu ciężkiego na rzecz przemysłów wysokiej technologii można na terenie Sosnowca zaobserwować zjawisko wyraźnej regeneracji układów biocenotycznych w obrębie miejsc wcześniej skrajnie odkształconych.

Niniejszy scenariusz opracowany w formie zajęć terenowych po najbliższym otoczeniu szkoły ma na celu ukazanie przykładów ingerencji człowieka w ekosystemy i krajobrazy. Przez uświadomienie uczniom zarówno działalności pozytywnej jak i tej, która przynosi szkody środowisku możliwe jest wypracowanie odpowiednich postaw i zachowań na rzecz ochrony przyrody.

Ponadto zajęcia takie stwarzają szeroki zakres form swoistej działalności dzieci i młodzieży, w środowisku przyrodniczym i społecznym, działalności której źródłem radości jest aktywność poznawcza, ruchowa i społeczna. Na podstawie obserwacji środowiska, terenu czy krajobrazu uczniowie mogą dokonywać wartościowa-

---

¹ Nauczyciel ZSO Nr 5 w Sosnowcu.

nia, wyrażać swe uczucia, oceniać. Tam też pojawiają się rozmaite sytuacje, okazje, które można wykorzystać do kształtowania w wychowankach społecznie wartościowych cech charakteru i woli, nawyków postępowania, kulturalnego zachowania się w różnych miejscach trasy, umiejętności współpracy w zespole, dostosowania się do woli większości. Uczniowie poznają otoczenie, poznają równocześnie siebie w tym otoczeniu, dostrzegają potrzeby innych, rozwijają własne zainteresowania.

Dodatkowo ważną funkcją tego typu zajęć jest przygotowanie dzieci i młodzieży do racjonalnego spędzania czasu wolnego a także zachęcanie do turystyki pieszej na miarę swoistych potrzeb i możliwości.

Cele:

- Ogólne

- kształtowanie umiejętności dostrzegania walorów środowiska przyrodniczego okolic szkoły,
- rozpoznawanie i wskazywanie wybranych okazów,
- poznanie przykładów ingerencji człowieka w ekosystemy i krajobrazy,
- prowadzenie obserwacji, wyciąganie wniosków, podawanie propozycji alternatywnych rozwiązań,
- wdrażanie do kulturalnego zachowania w otoczeniu przyrodniczym,
- kształtowanie umiejętności współdziałania w grupie, troski o innych i świat przyrody.

- Operacyjne

Uczeń potrafi:

- określić składniki przyrody ożywionej i nieożywionej swojego otoczenia,
- dostrzec skutki działalności człowieka oraz podać propozycje zmian czynników zagrażających środowisku naturalnemu,
- rozpoznać rośliny i zwierzęta oraz korzystać z klucza,
- dostrzec walory przyrodnicze terenu swojej szkoły i najbliższej okolicy,
- opracować program spotkania z gośćmi,
- dostrzec potrzeby i możliwości innych osób,
- nazwać wzgórze oraz ustalić wspólną nazwę,
- określić sposoby przetwarzania lub wykorzystania śmieci,
- ocenić czystość wody oraz podać czynniki wpływające na jej zanieczyszczenie,
- ocenić walory rekreacyjne stanowiska nad zbiornikiem wodnym,
- rozpoznać piętra lasu oraz przyporządkować do niego odpowiednie rośliny,
- wyciągać wnioski z przeprowadzonych obserwacji,
- odpowiednio się zachowywać oraz współpracować z grupą.

Czas zajęć: ok. 5 do 6 godzin. Czas można skrócić gdyż każda stacja może być traktowana oddzielnie i realizowana w dowolnej kolejności.

Formy: zajęcia terenowe w grupach 2-3 osobowych.

Środki dydaktyczne: okazy naturalne występujące w terenie, karty pracy, klucze do oznaczania roślin, kartony, kolorowe pisaki, pojemnik na wodę, papierki wskaźnikowe do oznaczania pH i twardości wody, szablon z wyciętą stopą.

Metody: obserwacja kierowana i bezpośrednia, ćwiczenia praktyczne.

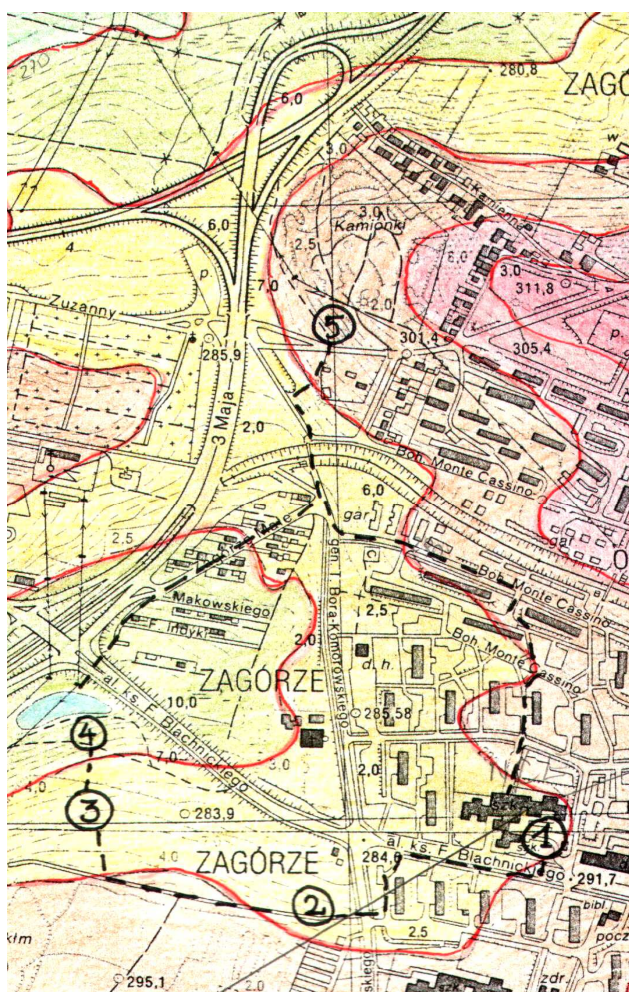
Aktywne metody nauczania: „burza mózgów”, „mapa mentalna”, „metaplan”, dyskusja piramidowa tzw. „śnieżna kula”, drama, analiza SWOT.

Adresaci: uczniowie klas IV-VI.

Przebieg zajęć:

- czynności organizacyjno-porządkowe,
- zapoznanie z zasadami bezpieczeństwa oraz odpowiedniego zachowania,
- przypomnienie tematyki i celu zajęć, rozdanie kart pracy,
- praca na poszczególnych stanowiskach,
- powrót do szkoły,
- zakończenie i podsumowanie zajęć.

TRASA ŚCIEŻKI – rozmieszczenie stanowisk

1. Budynek, plac i ogród szkolny.
2. „Wzgórze”(kopiec).
3. Park.
4. Zbiornik wodny.
5. Lasek „Zagórski”.

Skala 1:10000

— poziomice   - - - - - trasa ścieżki dydaktycznej

OPIS STANOWISK – zadania do wykonania

STANOWISKO I – Ośrodek Szkolno-Rehabilitacyjny i jego środowisko przyrodnicze

Ośrodek Szkolno-Rehabilitacyjny w roku szkolnym 2000/2001 został włączony do ZSO nr 5 w Sosnowcu. Mimo niewielkiego obszaru wokół szkoły, teren Ośrodka jest swoistą „perłą” wśród blokowiska o widocznych walorach przyrodniczych i krajobrazowych. Teren szkolny składa się z dwóch części. Pierwszą stanowią: boisko, podjazdy dla wózków, urządzenia i przyrządy do zajęć ruchowych. Część druga to drzewa, krzewy, rabaty kwiatowe oraz trawniki. Wymienić tu można: klon zwyczajny, jesion wyniosły, jarzab pospolity, lipę szerokolistną, robinie akacjową, topolę osikę, brzozę, jabłoń, modrzew, świerk, berberys, oraz rzadko spotykaną jabłoń jagodową.

Zadanie 1

Wiedząc, że przyroda to wszystkie rzeczy i zjawiska otaczające człowieka, które w naturalny sposób powstały na Ziemi. Przyrodę dzielimy na ożywioną i nieożywioną. Ożywiona to rośliny, zwierzęta, grzyby, bakterie a także człowiek. Przyrodę nieożywioną tworzą woda, powietrze, skały. Do przyrody nie należy to wszystko, co wytworzył człowiek.

- Rozejrzyj się dookoła szkoły, zwróć uwagę na różne składniki przyrody twojego otoczenia, a następnie uzupełnij tabelkę.

Składniki przyrody ożywionej	Składniki przyrody nieożywionej	Do przyrody nie należą

- Przy pomocy klucza do oznaczania roślin, rozpoznaj wskazane przez nauczyciela drzewa i krzewy swojej okolicy.

Zadanie 2

Zamknij oczy, wsłuchaj się we wszystkie odgłosy, jakie słyszysz, zapamiętaj je, a następnie jeszcze raz przyjrzyj się dokładnie naszemu otoczeniu. Wykonaj polecenia:

- Na kartce wypisz wszystkie odgłosy, jakie zapamiętałeś, postaw znak „+” przy odgłosach miłych dla ucha a „-” przy dźwiękach nieprzyjemnych. Porównaj ilość plusów i minusów.
- Zwróć uwagę jak człowiek przekształcił środowisko, które Cię otacza. Czy dostrzegasz pozytywne i negatywne zmiany? Uzupełnij tabelkę.

Pozytywne strony działalności człowieka	Negatywne strony działalności człowieka

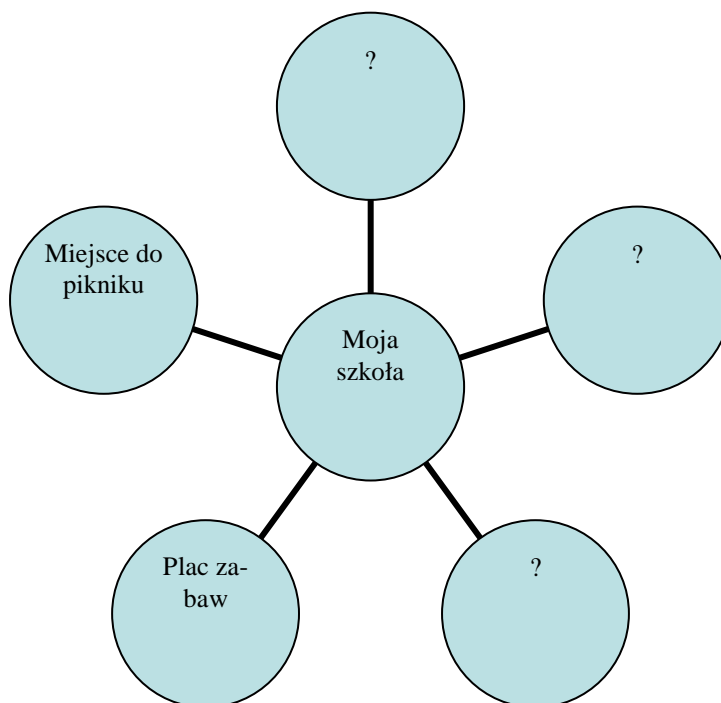
- Porównaj rubryki tabelki, wyciągnij wnioski.

Zadanie 3

Wykorzystując poprzednie zadanie zastanów się, co zmieniłbyś w otoczeniu swojej szkoły. Podziel się swoimi pomysłami.

Zadanie 4

Wyobraź sobie, że do Twojej szkoły przyjadą uczniowie (goście) z innego państwa. Na kartce w formie graficznej przedstaw, co jesteś w stanie im zaproponować, czym chcesz się pochwalić, w spotkaniu uwzględnij środowisko przyrodnicze szkoły.

- Ułóż program spotkania
Program spotkania
 9.00 – przywitanie gości
 -
 -

STANOWISKO II – Całoroczne Centrum Sportowo-Rekreacyjne

Dużą inwestycją w mieście jest budowa Całorocznego Centrum Sportowo-Rekreacyjnego w Zagórze. Oficjalna budowa została rozpoczęta w 2002 roku. Do usypania góry w ciągu 18 miesięcy zobowiązała się kopalnia piasku „Maczki-Bór”, na ten cel potrzebowano ok. miliona metrów sześciennych ziemi. Wzgórze jest wysokie na ok. 50 metrów, długość stoku ma wynosić ok. 210 metrów. Projekt w

pierwszym etapie budowy przewiduje zainstalowanie wyciągu talerzowego i krzeselkowego, z boku znajdować się będą treningowa skocznia narciarska, półruka dla snowboardzistów oraz zjeżdżalnia saneczkowa. Po wykonaniu I etapu, obok góry powstanie centrum rekreacyjne z lodowiskiem, ścianą wspinaczkową, trasami do jazdy na rowerze oraz rolnkach, polami minigolfowymi i tenisowymi, a także z wieżą widokową i amfiteatrem.

Zadanie 5

Zauważ, że ludzie planujący budowę Centrum Sportu w naszym mieście zapomnieli o ludziach niepełnosprawnych. Ich projekt pominął potrzeby i możliwości osób poruszających się o kulach i na wózkach inwalidzkich. Zastanów się, co można zrobić by tę sytuację zmienić. Odpowiedź na to pytanie przedstaw w formie graficznej.

Dlaczego ludzie niepełnosprawni nie mogą korzystać z Całorocznego Centrum Sportu?

Jak jest?	Dlaczego nie jest tak, jak powinno być?	Jak powinno być?
-	*	#
-	*	#
-	*	#

Wnioski:

.....

.....

.....

.....

.....

Zadanie 6

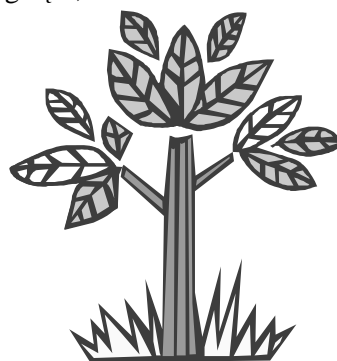
Jak nazwałbyś to wzgórze (kopiec)? Podaj propozycję (wpisz ją na kartkę), następnie w grupach dwuosobowych wybierzcie jedną nazwę. Dobierzcie się po cztery osoby i ze swoich nazw znowu wybierzcie jedną. Na koniec ustalcie wspólne stanowisko dla całej grupy.

STANOWISKO III – Młody Park „Środula”**Zadanie 7**

Widzisz młody park pochodzący z samosiewu i nasadzeń. Rozejrzyj się dokładnie, przyjrzyj się uważnie drzewom. Czy potrafisz je rozpoznać? Teraz wylosuj kartkę z nazwą drzewa, odszukaj je (możesz korzystać z klucza). Następnie wsłuchaj się w szum jego gałęzi, szelest liści, dotknij jego kory, gałęzi, liści...

- Posłuchaj, co do Ciebie mówi „duch drzewa”:
  - nie zrywaj moich gałęzi,
  - nie wbijaj gwoździ w mój pień,
  - nie wylewaj w pobliżu mnie żadnych szkodliwych płynów.
- Wyobraź sobie, że jesteś drzewem a twoje życie zależy od człowieka. Podaj swoje prośby.
  - .....
  - .....
- Spróbuj naśladować swoje drzewo (wykorzystaj gesty, ruchy pantomimiczne, wyrazy dźwiękonaśladowcze).

Zadanie 8

Rozejrzyj się uważnie czy dostrzegasz ślady zanieczyszczenia parku (środowiska). Uzupełnij tabelkę, krzyżykiem zaznacz śmieci, które zauważyłeś. Jakie masz pomysły na zmniejszenie zanieczyszczeń?

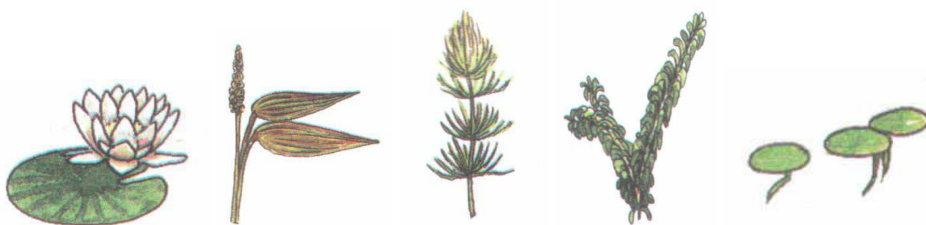
Śmieci	Sposoby przetwarzania lub wykorzystania
Papiery	
Szkło	
Tworzywa sztuczne	
Odpady organiczne	
Metale, złom, puszki, kapsle	
Inne	

STANOWISKO IV – Zbiornik wodny na terenie parku

Zadanie 8

Przyjrzyj się dokładnie roślinności środowiska wodnego. Na ilustracji zaznacz te które zauważyłeś.

Grzybień biały   Rdestnica pływająca   Rogatek   Moczarka kanadyjska   Rzęsa wodna

Sit   Pałka wodna   Trzcina   Tatarak

- Przyporządkuj te rośliny do odpowiedniej grupy:
A – rośliny przybrzeżne, B – pływające, C – rośliny zanurzone
- Przetwórz litery tak by ułożyć nazwy zwierząt żyjących w środowisku wodnym.
Wymień te, które zaobserwowałeś:
ABŻA, LKŚMIA, CKAZAK, AYRB, ARK, AŻKAW, ŻŁMA, DŻĘŁAB

Zadanie 9

Oceń stan czystości zbiornika wodnego. Podkreśl prawidłową odpowiedź lub dopisz ją (uwaga próbkę wody pobiera nauczyciel).

- barwa: niebieska, zielona, niebiesko-zielona, brunatna, inna.....
- zapach: roślinny, gnilny, ziemisty, bez zapachu, inny.....
- przejrzystość: przezroczysta, mętna, bardzo mętna
- odczyn pH: ....., twardość .....
- Jeżeli zauważyłeś, że woda jest zanieczyszczona, zastanów się jakie czynniki wpływają na taki stan, wymień je .....

Zadanie 10

Dokonaj oceny walorów przyrodniczych wokół zbiornika. Zastanów się nad zagospodarowaniem terenu pod względem rekreacyjnym oraz przystosowania go dla potrzeb dzieci, osób starszych i ludzi niepełnosprawnych.

- mocne strony .....
- słabe strony .....
- szanse .....
- zagrożenia .....

STANOWISKO V – Lasek „Zagórski”

Las zajmuje wilgotne siedlisko i należy do terenów silnie przeobrażonych przez działalność człowieka.

Zadanie 11

Przed wejściem do lasu, nauczyciel stwarza odpowiedni nastrój, zwracając się do każdego ucznia – Widzisz przed sobą las, jest on niewielki i bardzo zmieniony przez człowieka. Zamknij oczy, wsłuchaj się w szum drzew, śpiew ptaków, szelest liści, odgłosy przelatujących owadów. Wciągnij głęboko powietrze, poczuć dochodzące do Ciebie zapachy .....

Uzupełnij tabelkę, skorzystaj z poniższych podpowiedzi.

PIĘTRO LASU	ROŚLINY
piętro drzew	
	jałowce, maliny, bez czarny, kruszyna pospolita
runo leśne	

sosny, dęby, olsze, podszyt, poziomki, paprocie, mchy, borówki, świerki, igły, szczątki roślin

Zadanie 12

Weź szablon z wyciętą stopą, następnie przyłóż w dowolne miejsce na trawie, ściółce (tam gdzie jesteś) czy widzisz jakieś zwierzęta lub rośliny? Z obserwacji wyciągnij wnioski .....

- Napisz regulamin pobytu w lesie.

Regulamin	
-	
-	
-	
-	
-	
-	
-	
-	
-	
-	
-	

Podsumowanie zajęć

Istotnym wskaźnikiem dla nauczyciela określającym wartość proponowanej ścieżki dydaktycznej jest stopień realizacji kolejnych poleceń na poszczególnych stanowiskach, zaangażowanie uczniów w powierzone zadania, zainteresowanie środowiskiem przyrodniczym oraz właściwa postawa wynikająca z przekonania o konieczności ochrony przyrody.

Podsumowaniem zajęć w terenie w ramach ścieżki dydaktycznej będą wnioski:

- zajęcia w terenie są ciekawą formą nauki i zabawy;
- obcowanie z przyrodą sprzyja lepszemu przyswojeniu wiedzy, głębszemu jej zapamiętaniu oraz wykorzystaniu w sytuacjach praktycznych;
- zajęcia w terenie sprzyjają budzeniu zainteresowań poznawczych a także kształtują odpowiednie, społecznie pożądane postawy;
- wycieczki po najbliższej okolicy przygotowują do racjonalnego spędzania czasu wolnego oraz zachęcają do turystyki na miarę swoistych potrzeb i możliwości każdego człowieka

oraz Karta Pracy Ucznia

Lp.	Rodzaj wykonywanych zadań	Samoocena wyrażona stopniem wraz z uzasadnieniem
1	Potrafię obliczyć długość trasy na podstawie mapy	
2	Znam składniki przyrody żywej i nieżywej swojego otoczenia.	
3	Potrafię rozpoznać wskazane drzewa i krzewy.	

4	Umiem korzystać z klucza do oznaczania roślin.	
5	Dostrzegam pozytywne i negatywne strony działalności człowieka.	
6	Z obserwacji potrafię wyciągać wnioski.	
7	Potrafię współpracować z grupą.	
8	Dostrzegam potrzeby innych.	
9	Potrafię ułożyć program spotkania z gośćmi, oraz zaprezentować walory swojej szkoły.	
10	Umiem podać i ustalić nazwę „wzgórza” (kopca).	
11	Jestem człowiekiem, ale potrafię „wczuć się” w położenie drzewa.	
12	Znam sposoby przetwarzania i wykorzystania odpadów.	
13	Umiem ocenić czystość wody oraz podać czynniki jej zagrażające.	
14	Mam wiele pomysłów na zagospodarowanie terenu (dostosowanie go do potrzeb osób niepełnosprawnych).	
15	Znam piętra lasu, potrafię do nich przypisać rośliny i zwierzęta.	
16	Szanuję przyrodę, potrafię się odpowiednio zachowywać.	
17	Chętnie uczestniczę w zajęciach terenowych.	